

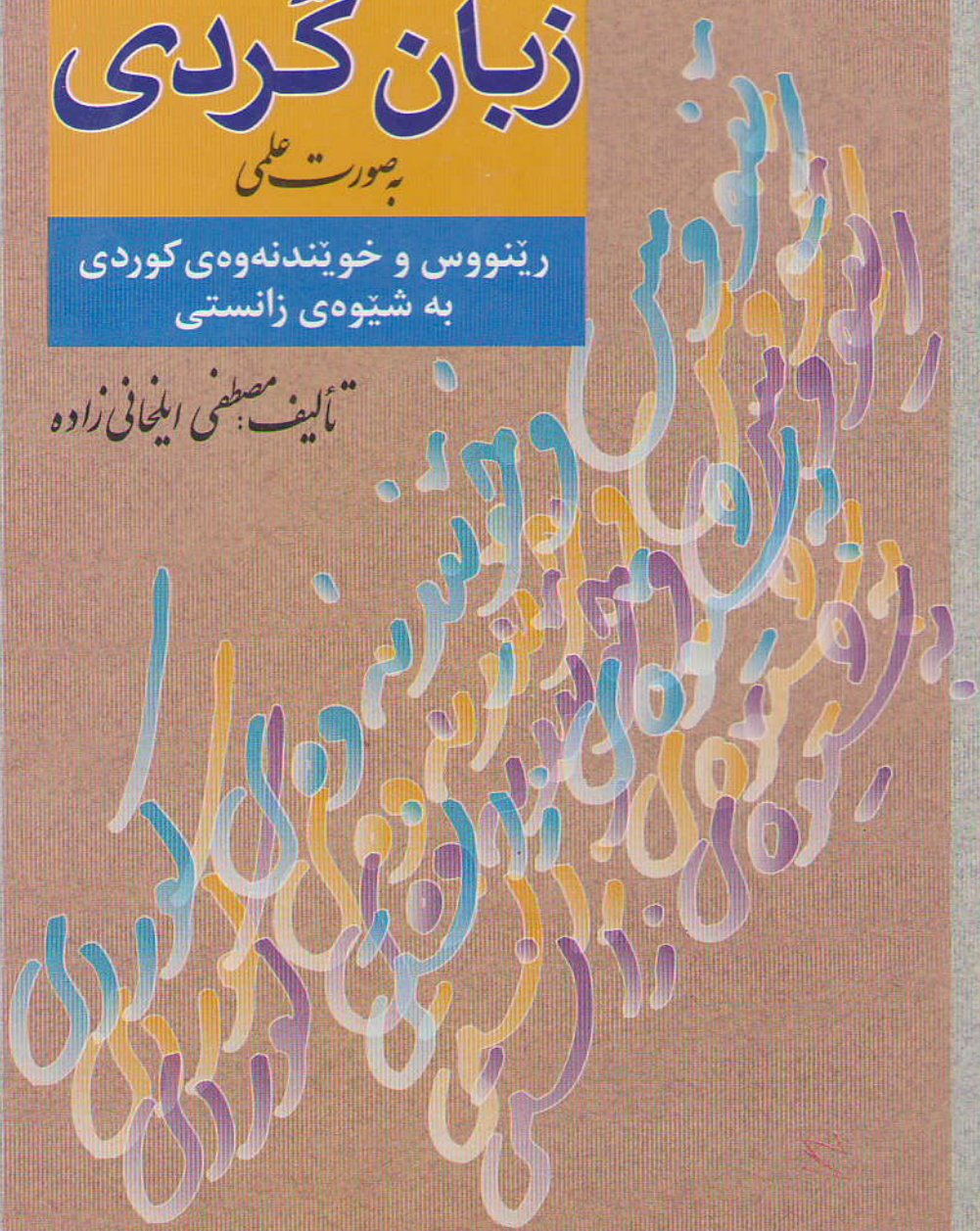
آموزش خواندن و نوشتن

زبان کُردی

به صورت علمی

رینووس و خویندنه وهی کوردی
به شیوهی زانستی

تألیف: مصطفی ایلمانی زاده

رینووسی وانهی ۱۰

سجاوندی «نشانه‌گذاری»

مقصود از «نقطه‌گذاری» یا «سجاوندی»، به کار بردن علامت‌ها و نشانه‌هایی است، که خواندن و فهم درست مطالب را آسان می‌کند و در رفع بعضی ابهامات کمک می‌نماید.

۱- خال = نقطه (.)

نقطه در موارد زیر به کار برده می‌شود:

- الف - در پایان جمله‌های کامل خبری یا انشایی، مانند:
- حسن، یکی از شاگردان خوب کلاس است.
 - حه‌سهن، یه‌کینک له قوتایییه باشه‌کانی پۆله.
 - مبادا که ماشین تو را زیر بگیرد.
 - نه‌وه‌ک ماشن وه‌به‌رت دا.
- ب - پس از هر حرفی که به صورت نشانه اختصاری به کار رفته مانند:
- ک. د. (کریم دافعی)
 - سال ۴۵۸ ق.م. (قبل از میلاد مسیح)
 - سالی ۴۵۸ پ. ز (پیش زاین)
- یادآوری: هرگاه دو جمله کامل با «و» به یکدیگر عطف شوند، نقطه در پایان جمله دوم گذاشته می‌شود، مانند:
- از دوستم آزرده خاطر بودم و به همین جهت به خانه او نرفتم.
 - له هاواله‌که‌م تۆرابووم و بۆیه نه‌چوومه مالیان.

۲. گوما = ویرگول (،)

ویرگول نشانه‌ی توقف یا درنگ کوتاهی است که در موارد زیر به کار می‌رود:

الف - میان عبارت‌ها یا جمله‌های غیرمستقلی که در مجموع یک جمله‌ی کامل را تشکیل می‌دهند، مانند:

- پس از چند سال تنهایی، یک هفته پیش، با دختری ازدواج کرد.
- پاش چهن سال ته‌نیایی، هه‌وتوویه‌ک له‌وه پیش، کچیکی ماره کرد.
- زمستان امسال، با برف و سرما فرا رسید.
- زمستانی نه‌وسال، به به‌فر و سه‌رماوه هات.
- آن جا که آب هست، آبادی هست.
- هه‌ر جتییه‌ک ئاوی بی، ئاوه‌دانیشی ده‌بی.
- هرکس ورزش کند، تندرست می‌شود.
- هه‌ر که‌س وه‌رزیش بکا، ته‌ندروست ده‌بی.
- روزه بگیرید، تا تندرست شوید.
- به‌پوژوو بن، هه‌تا ته‌ندروست بن.

ب - آن جا که کلمه یا عبارتی به عنوان توضیح در ضمن جمله یا عبارتی دیگر آورده شود، مانند:

- دیروز، روز عید فطر، به سندرچ آمدم.
- دوتینی، روژی جیژنی ره‌مه‌زان، هاتمه سنه.

- محوی، شاعر بلند آوازه، اشعار زیادی گفته است.
- مه‌حوی، شاعیری به‌ناویانگ، شیعی زور کوتووه.
- ج - آنجا که در مورد چند کلمه اسناد واحدی داده می‌شود، مانند:
 - حسن، احمد و کریم برادرند.
 - حه‌سهن، ته‌حمه‌د و کریم بران.
 - سعدی، حافظ و خواجو از شاعران بلند پایه هستند.
 - سه‌عدی، حافز و خواجو و له شاعیره به‌رزه‌کانن.
- د - برای جدا کردن اجزای مختلف نشانی اشخاص یا مرجع و مأخذ.
 - آقای علی رحیمی، دانشکده‌ی ادبیات، سال سوم.
 - ئاغای عه‌لی ره‌حیمی، زانکوی ته‌ده‌ب، سالی سیه‌م.
 - سنندج، خیابان شهدا، پاساژ عزتی، انتشارات کردستان.
 - سنه، شه‌قامی شوه‌ده‌دا، پاساژی عزیزه‌تی، ئینتیشاراتی کوردستان.
 - دیوان نالی، تصحیح ملا عبدالکریم مدرس، انتشارات کردستان، سنندج، ۱۳۸۳.
 - دیوانی نالی، لیکۆلینه‌وه‌ی و لیکدانه‌وه‌ی مه‌لا عه‌بدو لکه‌ریمی موده‌پرپیس، ئینتیشاراتی کوردستان، سنه، ۱۳۸۳.
- ۳- **گۆمای خالدار** = نقطه ویرگول (؛)
- نقطه ویرگول، علامت وقف یا درنگی بیشتر از ویرگول و کمتر از نقطه است که در موارد زیر به کار می‌رود:

الف - برای جدا کردن عبارت‌های مختلف یک جمله طولانی که ظاهراً مستقل و لکن در معنی با یکدیگر مربوط می‌باشند، مانند:

- مشک آن است که خود ببوید؛ نه آن که عطار بگوید.

- میسک نه‌ویه بوخوی بوخوش بی، نه ک عه‌تار پیتی هه‌لبلی.

- دوست واقعی آن است که یار شاطر باشد؛ به بار خاطر.

- دۆست نه‌ویه بتگریینی؛ دۆژمن نه‌ویه پیت‌پیتکه‌نی.

ب - در جمله‌های توضیحی مانند:

- قاصدی نزد او فرستاد؛ قاصدی عاقل و نکته‌دان.

- قاسیدیکی ناردده لای؛ قاسیدیکی ژیر و قسه‌زان.

۴- دوو خال = دو نقطه (:)

موارد استفاده از این علامت به شرح زیر است:

الف - وقتی می‌خواهند سخن کسی را نقل کنند، مانند:

احمد از بازار آمد و گفت: انگور خوبی خریده‌ام.

ئه‌حمه‌د له بازاره‌وه هات و کوتی: ترییه‌کی باشم کریوه.

ب - وقتی می‌خواهند چیزی را شرح دهند، مانند:

ما در مدرسه این درس‌ها را می‌خوانیم: تاریخ، فارسی، حساب ...

ئمه له قوتابخانه نه‌و وانانه ده‌خوئین: مژوو، فارسی، حساب ...

ج - هنگام معنی کردن لغات، مانند:

ذکاوت: زیرکی

زه‌کاوه‌ت: زیره‌کی

۵- جووت کهوان = علامت نقل قول یا گیومه (« »)

این علامت در موارد زیر به کار می‌رود:

الف. موقعی به کار می‌رود که بخواهیم عین سخن یا نوشته کسی دیگر را بیاوریم، مانند:

معلم می‌گفت: «درس‌هایت را خوب بخوان.»

ماموستام کوتی: «وانه‌کانت باش بخوینه.»

ب. اگر بخواهیم توجه خواننده را به کلمه‌ای معطوف کنیم، آن کلمه را داخل گیومه می‌گذاریم، مثلاً کلماتی را که اسم مکان، شخص، کتاب و ... هستند، معمولاً در میان گیومه قرار می‌دهیم:

«هه‌نبانه بورینه» بیشتر از سی هزار لغت را در خود جای داده است.

«هه‌نبانه بۆرینه» پتر له سی هه‌زار وشه‌ی له خو گرتوه.

«عبدالرحمن شرف‌کندی مشهور به هه‌زار» یکی از بزرگترین شخصیت

های کُرد است.

«عه‌بدولر حمانی شه‌ره‌فکه‌ندی به ناو بانگ به هه‌زار یه‌کیکه له

که‌سایه‌تیبه ناوداره‌کانی کورد».

...

۶- کهوان = پرانتز ()

وقتی می‌خواهیم مطلبی را در جمله توضیح دهیم که نخواندن آن

تأثیری در متن جمله ایجاد نمی‌کند، آن را داخل پرانتز می‌گذاریم،

مانند:

- شریعت اسلام (نوشته‌ی ملا عبدالکریم مدرس) در مورد مسایل فقهی مذهب امام شافعی است.
- شهریه‌تی ئیسلام (نووسینی مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌پرپرس) له باره‌ی فیهی مه‌زه‌به‌ی ئیمامی شافعییه.

۷- نیشانه‌ی پرسیار = علامت سؤال (؟)

- وقتی جمله صورت پرسشی (سؤال) داشته باشد، علامت پرسش (؟) به کار می‌بریم، مانند:
- شما در کدام مدرسه تحصیل می‌کنید؟
- ئیوه له کام قوتابخانه ده‌خوین؟
- من در مدرسه ایمان تحصیل می‌کنم.
- من له قوتابخانه‌ی ئیمان ده‌خوینم.
- در کدام کلاس؟
- له کام پۆل؟
- کلاس چهارم.
- پۆلی چواره‌م.

۸- نیشانه‌ی سه‌رسورمان = علامت تعجب (!)

- این علامت نشانه تعجب است و برای حالات عاطفی، ندا، و تأکید و تحسین نیز به کار می‌رود، مانند:

وقتی سخن به مناسبتی قطع شود یا ناقص بماند، برای نشان دادن بریدگی کلام باید نقاط تعلیق «...» به کار برد؛ چه در اول و چه در آخر عبارت باشد، مانند:

• ئەو خوو و خدەي باشى وەك : ئازايەتى، سەخاوەت و ... ھەيە .

... ئىدى بىرىم داوھ چاوپۇشى لە كەسم، ھەر ئۇ يەكجارە بەسە

کہ ...

خویندنه‌وهی وانهی ۱۰

نالهی جودایی

کتییی نالهی جودایی یه‌کێک له دوو کتیبه شیعره‌که‌ی سه‌ید
محهممه‌دئه‌مین «ی» شیخولئیسلامی ناسراو به مامۆستا هێمن «ه» که له
چه‌ند پارچه شیعرى مه‌سنه‌وى و غه‌زهل و دووبه‌یتى پێکهاتوووه.
به‌رزترین شیعرى ئەم دیوانه مه‌سنه‌وى نالهی جودایییه. شاعیر له‌م
شیعره‌دا ده‌رد و ژانى دوورى و جودایی له زێد و مه‌ل‌به‌ند و خێزان و
هاوالانى به شیوه‌یه‌کی به‌ سۆز ده‌ربرپوه. لێره‌دا به‌شیک له‌م شیعره به‌رزه
بۆ وێنه دێنینه‌وه :

کورد‌ه‌وارى ئەى ولاته جوانه‌که‌م
رۆله‌که‌م، باوانه‌که‌م، خێزانه‌که‌م
ئەى ئەوانه‌ی قه‌ت له‌بیرم ناچینه‌وه
ئێسته‌ بمیین، ئه‌رى ده‌مناسنه‌وه
رۆژگار هه‌رپیمى وه‌ک ئەسپۆنى ورد
تاو و تینی لێ‌پرپوم ده‌رده‌ کورد
ده‌ردى دوورى ده‌ردى دوورى کوشتمى
ده‌ردى وشیارى و سه‌بوورى کوشتمى
ده‌ردى یاران و ولاتى خۆشه‌ویست
لێ‌پرپوم سه‌بر و هۆش و تاو و برست

نالە نالەم تیکەلی مە ی کردوو
 شیوە نیکم پیە نه ی کردوو
 نالە نالی من درهنگه زوو نییە
 پارچه گوشتیکە دلی من روو نییە
 نالە نالی من رهوایه زۆر رهوا
 چونکی قانونی ته بیعت وایه وا
 هر کسی کو دور ماند از آل خویش
 باز جوید روزگار و لیل خویش

تمرينات درس ۱۰

متون و جملات زير را نشانه گذاري كنيد.

سپينوزا ☐ فيلسوف فيكي فەرانسه يي ده لئ ☐ ئيمه ته گهر بمانه وي
مه سله ي شهر چاره سر بكه ين ☐ زور هاسان گوشه نيگامان
ده گزوي ☐ تېروانينه كانمان جياواز ده بيت و له وانه يه ته و شهر ي كه
ماهي ته كه يمان به شهر له قه ليم دده ☐ به چاكه وهر سووي ☐
هه لبت ته و له ميژوودا زور جار كه لكي خراي ليوه رگيراه.

«عبدالخالق يه عقووبي : سروهي ژماره ۲۳۵»

بارام به پيروتي كوت ☐ هاوالي باش ته و يه بارت لي سووك كا ☐
نه ك بارت لي قورس كا ☐

ماموستا سه بك و شتوازي رومان نووسين لاي ئتوه چييه ☐ من هه ر له
سهره تاوه باوه رم وابووه ☐ كه سهره ري بو روماني پياليزمه ☐ كه
ته و يش بيگومان زور شپوه ي هه يه

وتووينژيك له گه ل چيروكنووس حوسين عارف مسته فا نيلخاني زاده

گوفاري سروهي ژماره ۲۱۶، بانه مه ري ۱۳۸۳

ثا زاد تاريقي كاوه ي ده كرد و ده ي كوت ☐ چهن پياويكي ميهره بانه ☐ هه موو كه س
خوشي ده وي ☐

نالي ☐ ته و وحشي غه زاله كه س وه بهر داوي نه كه وت ☐

چونكه شاهيني دووچاوي تيژه ☐ دايم سهر ته كا ☐

ریتووسی وانهای ۱۱

نکاتی را که باید در نوشتن یک متن رعایت کنیم:

- ۱- آن را با رسم الخط (ریتووس) درست بنویسیم.
 - ۲- نکات دستوری را رعایت کنیم.
 - ۳- از نشانه‌های نگارشی استفاده کنیم.
 - ۴- بهتر است جملات کوتاه باشند و تا می‌توانیم از به کار بردن جملات طولانی خودداری کنیم.
 - ۵- از نوشتن کلمات نامأنوس و مجعول خودداری کنیم.
 - ۶- تا می‌توانیم از کلمات سره (په‌تی) گردی استفاده کنیم.
 - ۷- به طور خلاصه در نگارش و نوشتن انشا و مقالات، این سه اصل مهم را رعایت کنیم:
- الف: کوتاه، مختصر و مفید باشد.
- ب: مقصود را به روشنی بیان نماید.
- ج: ملال‌آور و خسته‌کننده نباشد.

خوتنده‌وی وانده‌ی ۱۱

سٽي ڪهس ته شاعيرانِي نِيلام و ڪرماشان و ڳوڙان (نه هلي جهق)

غولامرهزا خان «ی» نهرکه وازی

غولامره زاخان خه لکی ئه رکه وازی سهر به ئیلامی پشتکویه له دهوهری فه تحهه لیشا «ی» قاجاردا ژیاوه و راویژکاری حه سه ن خان «ی» والی پشتکۆ بووه. ئهم گه وهره پیاوه له ئه ده بی عه ره بی و فارسی و کوردی شاره زاییه کی ته وای بووه و به م زمانانه شیعرێ کوتووه. مونا جات «پارانه وه» که ی ئه رکه وازی زۆر به ناوبانگه و به یه کیک له مونا جاته ههره باشه کانی کوردی ده ژمێردری. کۆچی دوایی ئهم گه وهره پیاوه به دروستی نه زانراوه.

شامی کرماشانی

شامورادی موشتاق ناسراو به «شامی کرماشانی» یه کیک له شاعیره
باش و به نوبانگه کانی ناوچه ی کرماشانه. ئەو شاعیره له دور و بهری
سالی ۱۳۰۰ کۆچی هه تاوی له گهڕه کی چه نانی شاری کرماشان له
دایک بووه. ئەو شاعیره له ته مهنی سێ سالییدا به هۆی نه خوشی
ئاوله «خور وێرکه» کوێر بووه و پاش ماوه یه کی کهم له و رووداوه
دایکیشی کۆچی دوا یی دهکا و له خوشه و یستی و لاواندنه وه ی دایک

بئ بهش ده بی و له دوازده سالیډا باوکیشی ده مرئ و تووشی ژيانیکی پر له تالی و کویره و هری ده بی. ماوه یه ک له مالی ماموژنی و ماوه یه ک له مالی حاجی ئەمانوللاخان «ی» موخته زیدی ده بی و هوگری به شیعیری «مه لا ئەلماس خان» و «غولام پرهزا پوور» و «سەید سەلاح» په یدا ده کا و ورده ورده دهس به شیعر کوتن ده کا. هەر له و سەر ده مانە دا، له مالی ئەمانوللاخان دیتە ده ری و بوخوی خەریکی کارو کاسبی ده بی. هیندیك له شیعره کانی شامی کوکرانه وه و به ناوی «چه پکه گول» له لایه ن بلاوکه ره وه ی سرووش له سالی ۱۳۶۲ له چاپ دراو و ماموستا هه ژار پیتشه کییه کی جوان و به نرخ ی بو ئەم دیوانه نووسیوه.

شامی گهرچی کوچی دوایی کردووه به لام هه میشه له ناو دلی گه له که ی دایه شیعره درێژه که ی «کرانشینی» ویردی زمانی هه موو هه ژاران و لایه نگرانی نه داران و سته ملیکراوانه.

سەید یه عقووب ماهیده شتی «سه ی یاقو»

ئەو شاعیره، که له هۆزی گۆران و پهیره وی ئاینی «ئه هلی حق» ه که «یارسان» و «کاکه یی» شی پیده کوتری. ماموستا عه لائه ددین سه ججادی له کتیبی «میترووی ئەده بی کورد» دا ریکه وتی له دایکبوونی ۱۲۲۸ کوچی مانگی و سالی وه فاتیشی ۱۳۰۱ کوچی مانگی نووسیوه.

له دبی قه مشه له دایکبووه و گلکوی هه ر له و دتیه یه. شیعره کانی سەید به شیوازی غه زه ل و مه سنه وی و چوارخشته کی و زۆر ره وان و جوان و پر مانان و به زاراوه ی گۆرانی و که لوری و سۆرانین. ئەو له چه ند

غزه‌لدا پیشوازی «ئیستیقبال» ی له شیعرى نالى کردووه. سه‌ی یاقۆ به
زمانی عه‌په‌بى و فارسىش شیعرى کوتوووه. لیته‌دا غزه‌لیک له غزه‌له
جوانه‌کانى سه‌ید دینین :

عه‌زیزان ماه روخسارى ژ قه‌وسى ئه‌بروان تیری
وه جه‌رگم ئاشنا که‌ردن نه‌دارم هیچ ته‌قسیری
وه‌ناخون سینه شوم که‌ردم وه‌شانم توخمن میهری ئه‌و
وه‌داس ئه‌بروان درویم جگه‌ر که‌ردم وه‌قه‌لبیری
سى سآله پاسبانى که‌م ژ ده‌ورئ خه‌رمه‌نى حوسنت
ژ سه‌د مه‌ن خه‌رمه‌نى گۆنا جه‌وى ناده‌ی له وه‌رزیری
ژ عه‌قل و عیشق حه‌یرانم نه‌زانم قه‌ول کامین که‌م
نه‌ عیشقم پیم ئه‌دا موهله‌ت نه‌ عه‌قلم کات ته‌دبیری
سه‌گى پاسى سه‌رایى سه‌رداران ئه‌ده‌ن نانه‌ش
من عومری پاسه‌بانیم کرد چلۆنه تو که‌ دلگیری
روخی زیبای شیرین بى وه‌خوونئ کوه‌که‌ن باعیس
وه‌ها سه‌بیاد ته‌ر ده‌س بى «سه‌ید» به‌رچى وه‌نه‌خچیری

خویندنه‌وهی وانهی ۱۲

چه‌ند قسه‌یه‌ک له‌گه‌ل خویندهری نه‌و کتیبه

فیربوونی خویندنه‌وه و نووسینی زمانی زگماکی مافی هه‌موو که‌سیکه. بۆیه فیربوونی زمانی کوردی بۆ هه‌موو کوردیک پتویسته. ئیستا، که ئیوه خویندن و نووسینی زمانی کوردی به باشی و به شیوه‌یه‌کی زانستی فیربوون، ئهرکی سهرشانی هه‌مووتانه بۆ په‌رپیدانی زمانه‌که‌تان، تیکۆشن و هه‌ر به‌وه رازی نه‌بن ئیوه فیری خویندن و نووسینه‌وهی کوردی بوون. بۆ ئه‌وه‌ی باستر شاره‌زای زمانه‌که‌تان بن و ئه‌وه‌ی فیری بوون له‌بیرتان نه‌چیته‌وه، پتویسته کتیبی به که‌لکی کوردی بخویننه‌وه و تا ده‌توانن بۆ هاوالان و خزماتان به زمانی کوردی نامه‌بگۆرنه‌وه و بۆ گۆفار و رۆژنامه کوردیه‌کان وتار بنووسن و شت له زمانه‌کانی دیکه‌را بۆ کوردی وه‌رگیرن.

وه‌رگیران سوودی بۆ زمانه‌که‌ی خۆتان و زمانه‌بیانییه‌که‌هه‌یه. هه‌روه‌ها هه‌وڵ بدن له‌خوله‌کانی سهرتری فیرکاریی کوردی به‌شداری بکه‌ن و ئه‌و شتانه‌ی فیری بوون، فیری هاوالان و خزمانی بکه‌ن و به‌و کاره‌به‌شیوه‌یه‌کی هه‌راو خزمه‌ت به‌په‌ره‌پیدانی زمانی کوردی ده‌که‌ن. ته‌نیا به‌هه‌وڵ و تیکۆشانی هه‌موو لایه‌نه‌و دلسۆزانه ده‌توانین له‌ماوه‌یه‌کی که‌مدا، دواکه‌وتنمان له‌و بواره‌دا قه‌ره‌بوو بکه‌ینه‌وه.

مستوفى نیاخانہ

چندتا پوچھو: واپار کي ڪي ڪهڙا ڪم ڪندا آهن؟